

z različnimi drugimi objekti pa sodi, da je trgovina s sosednjimi pokrajinami bila zelo živa.

Nato sledi obširen katalog grobov z risbami vseh objektov, razvrščenih po grobovih, katerim ustrezajo tudi fotografije predmetov v tablah, kjer so razvrščene po načinu uporabe.

Werner nam je s svojo monografijo podal zelo detajlno studijo in katalog na način, ki bi ga bilo potreba usvojiti. Kdorkoli želi danes preučevati to gradivo, ima možnost, da si sam ustvari svoje mnenje. Čeprav bi se morda zdelo, da so marsikateri stvari odveč, n. pr. risbe in fotografije istih predmetov, vendar ni tako. Na ta način je delo izčrpno in lahko zadovolji vsakega raziskovalca. Kar pa tiče avtorjevih sklepov, je uspel na temelju današnjega stanja znanosti podati vse, ki se sploh morejo podati, tako glede razprostranjenosti posameznih tipov, tehničnega dela, oblik, ornamentike itd. Uspelo mu je celo rekonstruirati nekatere doslej neznane momente, ki so nadvse pomembni tako pri nadaljnjem studiju, kakor za ustvarjanje neke sintetične slike. Ze s tega gledišča je ta monografija dragocen doprinos arheologiji zgodnjega srednjega veka.

Josip Korošec

Festschrift für Rudolf Egger, Beiträge zur älteren Europäischen Kulturgeschichte, Band II, Klagenfurt 1955. — Verlag des Geschichtsvereins für Kärnten, str. 456 in dve tabli.

V uvodu razloži urednik dr. Gotbert Moro, da so se v drugem zvezku pridružili Eggerjevimi častilcem in sodelavcem iz avstrijskih dežel še dva iz Jugoslavije, eden iz Nemčije in eden iz Švice. Prispevki so razvrščeni po deželah po alfabetu pisateljev; prvi iz Nemčije je Ernst Sprockhoff, ki obravnava zapestnice iz zgodnje-bronaste dobe s posameznimi obroči na enem, pri večjih pa celo na šestih mestih. Te zapestnice so razširjene deloma po severoevropskih pokrajinah, deloma v Srednji in Zahodni Evropi. Glede na nahajališča sklepa avtor, da so tem mlajše, čim bolj so oddaljene od nordijskega ozemlja. To svoje mišljenje podpre z dvema skicama. V obročkih, ki razdele zapestnico na več delov, vidi avtor simbolično predstavo sonca kot božanstva. Najstarejše pripadajo kulturi mlajših urnskih grobišč. V Srednji Evropi se pojavijo za časa popolnoma razvitega Hallstatta, na severu pa v tem času izginejo. Nadaljuje pa se tip teh zapestnic deloma še v Laténu ob Maasi in Marni. Zapestnice z obroči so se v srednji Evropi širile od vzhoda proti zahodu, dočim so na severu produkt enkratne podobe. V popisu po deželah predstavi posamezne tipe tudi s slikami.

Jos. Kastelic agnoscira žensko marmornato glavo, ki jo je dobil Ljubljanski narodni muzej iz Makedonije konec druge svetovne vojne, po primerjavi z drugimi kipi in reliefi na denarjih, kot kip cesarice Faustine mlajše.

Dim. Sergejevski govori o ilirskih čeladah na kamnitih spomenikih. Tip ilirske čelade, ki ga tukaj obravnava, je polokrogla kalota, ki se nadaljuje v širokih krajcih. Široki robovi, ki so včasih nagubani, pričajo, da je bilo te vrste pokrivalo prvotno iz usnja. Tako obliko imajo tudi severnogrške čelade. Na znanem Aleksandrovem sarkofagu nosi Parmenion tako čelado. Seveda so Iliri nosili tudi drugačne čelade, kakršne smo našli v grobovih. S temi pa se pisatelj v tem članku ne bavi.

Alfred Schmid ugotovi v razpravi »Die frühmittelalterliche Kirche von Sursee« srednjeveško cerkev v Sursee-ju (kanton Luzern). Ko so marca leta 1941 pričeli kopati temelje za ribiško hišo, so zadeli na ostanke zidov stare cerkve, ki je ležala med plastmi bronaste dobe. Rimsko periodo je označevalo le nekaj ostankov hipokausta. Iz srednjega veka je pa bilo nekaj malega keramičnih in kovinastih fragmentov. Enoladijska cerkev je zgrajena iz kamna lomljenca, deloma iz rečnih oblic, in leži na hrastovih

pilotih. V gornji tretjini ji je desno in levo prigradenih dvoje manjših apsidastih zgradb, kar pokaže sl. 1—3. V bližini so odkopali skeletno grobišče z enim samim kamnitim sarkofagom. Kdaj je bil zgrajena ta cerkev, ni točnih podatkov. Celo pravljica ne ve nič o tem. Avtor primerja načrt te cerkve z mnogimi znanimi v Švici in drugod (sl. 5—7). Po dolgih razmotrivanjih in srednjeveških virih pride do rezultata, da omenjena cerkev ni dolgo služila namenu in da je bila zgrajena v 10. stoletju.

Praktično področje, to je »Osttiroler Bergbaufragen« obravnava E. Preuschen in R. Pittioni. Slavljenec R. Egger in C. Praschniker sta objavila leta 1928 nagrobnik senatorja Popaia iz Pichla v Vzhodni Tirolski. Že takrat je Egger sklepal na rudnike v bližini tega kraja, kar je potrdila preiskava domačinke R. Ghedine, ki je našla s poizvedovanjem pri kmetih številne ostanke žlindre. Ugotoviti je bilo mogoče na temelju ostankov nekdanjih topilnic in srednjeveških virov kontinuiteto naselja od prazgodovinskih časov do današnjega dne. Iz karte (sl. 3) je razvidno, da je bilo rudarstvo v dolini reke Isel močno razvito. Težko pa je datiranje teh ostankov, ker so keramični fragmenti v bližini zelo redki. Prof. Menghin je iz kovinastih predmetov ugotovil, da so iz časa grobišč z urnami, hallstatta C—D in celo laténa. Kasneje so našli tudi še drugod mnogo ostankov, ki tudi potrjujejo kontinuiteto današnjih naselbin. Verjetno je, da so prav zaradi velikega rudnega bogstva prodrli Iliri in kasneje Kelti tako globoko v doline Turskih Alp. Da so se tudi Rimljani zanimali za te kraje, nam potrjuje že omenjeni napis.

V področje klasične arheologije pa spada razprava O. Walterja »Die Bose am Nordportal des Erechteion«. Med drugimi nepravilnostmi omenja neke vrste bulo izpod druge rozete na zunanji 1. strani vrat. Take izbokline so služile za ovijanje vrvi okoli kamna ali da so z orodji laže dvignili kamen s svojega mesta. Kasneje so te izbokline odklesali. V mnogih primerih so pa vseeno ostale, kar razlaga avtor s praznovernim mnenjem, da mora zgradba na ta način ostati nedovršena.

E. Braun poskuša razložiti v razpravi »Die Besetzung der obrigkeitlichen Ämter nach Aristoteles«, kako so v Atenah upeljavali oblastnike v službo. Avtor citira najprej del Aristotelove »Politikâ«, ki govori o tem, nato pa navaja posamezna mesta, ki govore o načinu izbiranja kandidatov v upravno službo. Vseh 12 od Aristotela navedenih načinov ima lahko svoj vzrok ali v demokraciji, lahko pa tudi v oligarhiji ali v politeji z aristokratskim priveskom.

Kurt v. Willvonseder je pa prispeval k študiju naselitve Vzhodnih Alp s člankom »Zur keltischen Besiedlung des Ostalpenraumes«. Glavne in najbolj ugodne ravnine za naselitev so bile v Vzhodnih Alpah Dunajska in Celovška kotlina. V vzhodnem alpskem prostoru so do Donave stanovali Iliri in Veneti. Avtor navaja različna mišljenja o naselitvi Keltov, med drugim tudi mnenje P. Reineckeja. V ta prostor so vdrla za časa velikega preseljevanja Kelti. V južnoalpskem prostoru se je ohranila posebna keltska kultura do prihoda Rimljanov, ki so ta ozemlja romanizirali. V Koroški dokazujejo keltski element najdbe od začetka 2. stoletja pr. n. š. do konca 3. stoletja po n. š. Tudi mnoga imena to dokazujejo. Saj so nekatera keltska imena postala celo gentilicija. Tudi češčenje keltskih božanstev na Koroškem govori za to. Častili so n. pr. Marsa Latobia in genija s kukuljico (kapuco). Iz teh podatkov sledi, da je bil v Koroški keltski element v mlajšem laténu in do konca 3. stoletja po n. š. odločilen. Nekateri avtorji, n. pr. Pittioni, Reinecke itd., mislijo nekoliko drugače. V vzhodni Štajerski in Gradiščanskem je številčno najmočnejši ilirski element; stoji pa najprej pod močnim keltskim, kasneje pod rimskim kulturnim vplivom. Prvotno prebivalstvo dokazujejo predvsem imena rek. Avtor navaja novejšje pisatelje, ki so se bavili s tem problemom. Kelti so se naselili v prvi vrsti v plodnih ravninah, ki so bile naseljene že v času Hallstatta. Iz teh krajev so se pa Iliri umaknili v oddaljene in teže pristopne doline. Dalje na-

vaja pisatelj posamezne avstrijske predele in ugotavlja, koliko so bili keltizirani. H. Zürn misli, da je bilo ozemlje Severnih Alp naseljeno še pred pričetkom B periode po Keltih iz jugozahodne Nemčije. Pravo preseljevanje Keltoev se je pa pričelo, ko so prodrli skozi Ilire okrog leta 400 po n. š. Müller-Karpe zastopa mišljenje, da so Kelti prišli v južno alpsko ozemlje v kasnem tretjem stoletju, ker tam ni dokazana latenska materialna kultura pred srednjim laténom. Nekateri pa mislijo, da so prišli Kelti k nam šele v 2. stoletju, ker jih antični pisatelji šele takrat omenjajo. Iz razprave sledi, da si raziskovalci še danes niso edini o pričetku, času in intenzivnosti keltskega naseljevanja v vzhodnoalpskem prostoru. Tudi ni mogoče točno ugotoviti predelov, kjer so imeli Kelti večjo ali manjšo zgodovinsko vlogo, kje so bili gosto ali redko naseljeni in tudi, kje so posamezna plemena bivala. Predvsem pa manjka preddel na področju arheologije, numizmatike, epigrafike, zgodovine, raziskovanja imen in podobno.

H. Ladenbauer-Orel (*Ein neues Latènegrab von Brunn a. d. Schneebergbahn, Niederösterreich*) opiše najprej inventar keltskega grobišča v Brunnu v Dolnji Avstriji. To grobišče je publiciral K. v. Willvonseder. Vse govori za to, da gre tukaj za grob z raztroseno žganino. Ta grob kakor tudi bližnja grobišča iz Mannersdorfa in Neunkirchena kakor tudi grobišča iz Dalja v Hrvaški, spadajo v srednji Latèn. Kelti so svoje mrličke pokopavali. Šele kasneje so jih pod vplivom Ilirov pričeli sežigati. Kateri etnični skupini so pripadali pokojniki iz Brunna, pa ni mogoče točno ugotoviti.

E. Vetter (*Die neuen venetischen Inschriften von Lägole*) je poskusil čitati napise na predmetih, ki so jih našli v letih 1949 in 1951 v Lägole. Sedaj so v občinskem muzeju v Pieve di Cadore. Ti napisi so zelo sorodni napisom na stenah v Würmlecher-ju in na bronasti pločevini iz Gurine. Pisatelj omenja najprej nekatere posebnosti venetske pisave, nato opisuje posamezne predmete in fragmente. Našli so tudi nekoliko kosov z ohranjenimi latinskimi napisi. Podatki teh napisov nam nekoliko olajšajo čitanje napisov iz Gurine in iz Würmlacha. Patronimika iz Lägole in večina iz Würmlacha nam dokazujejo, da so bila imena v alpskih dolinah drugačna kakor iz Este. To je mogoče razložiti samo s tem, da je bil vpliv keltskega elementa v Alpah močnejši kakor v Este.

W. Hahland (*Bildnis der Keltenfürstin Adobogiona*) obravnava doprsni ženski kip, ki so ga našli pri odkopavanjih svetišča Here Basileje v Pergamonu. Ta marmorni kip so že mnogokrat omenjali v strokovni arheološki literaturi. Avtor ga skuša tudi še identificirati, kar mu popolnoma uspe. Portretni kip izvira iz sredine prvega stoletja in je imel mnogo zlatega nakita. Portret ne predstavlja grške osebe, ker se zelo razlikuje od vseh do sedaj poznanih grških ženskih skulptur, ki so večinoma močno idealizirane. Izraz portreta je nekako v sredini med patetično vzvišenostjo in naturalističnim posnemanjem. Ima močan, resničen notranji izraz, ki ga močno razlikuje od običajnih plehkkih hellenističnih idealnih kipov. Iz obraza žari na eni strani barbarska surovost s silno nežnostjo, na drugi strani pa ogromna energija, združena z močno željo po izživiljanju; vendar je splošni izraz obraza jasna, kmečko prijetna, hrapava preprostost. Barbarski izraz tega kipa kaže nedvomno na srednjeevropski tip. Na glavi mu je bil pritrjen z žebeljički zlat diadem. Napis na štirioglatem podnožju pove, da gre za portret keltske kraljice Adobogione (II.), žene tetarha Brogitarosa, ki je postal leta 58 pred n. š. kralj galatskih Trokmercev. Na ta način je določen tudi čas, kdaj je bil kip postavljen. Dobil smo pa poleg tega še realen tip keltske žene iz roke dobrega grškega umetnika. Ta tip se razlikuje od idealiziranih pergamonskih kipov predvsem po tem, ker ima glava orlovski nos, nizko izbočeno čelo in močne lične kosti. Na vsak način je kip kraljice Adobogione izraz keltskega tipa. Pisatelj ugotovi,

da je bila Adobogiona (II.) hčerka Deiotaura, ki je vodil znameniti Galačanski upor proti Mitridatu VI. in njegovemu poveljniku Enmahu. Adobogiona pa je bila tudi žena Brogitara, kralja galatskih Torkmercev. Dalje opisuje pisatelj usodo raznih tej ženi več ali manj sorodnih keltskih vladarjev v Mali Aziji. Te zveze nam še bolj pojasni na koncu članku priložen rodovnik.

Jos. Weninger opisuje v članku »Ein Schädel aus einem Ephesischen Heroengrab aus der Zeit um die Christi Geburt« lobanjo, ki so jo našli pri izkopavanju v Efezu, ki ga je vodil leta 1929 dunajski profesor Keil. Pri tem izkopavanju so prodrli skozi strop v osmerokotno grobno kapelico, kjer so vzeli iz prvega sarkofaga, napolnjenega z vodo, lobanjo mlajše ženske osebe. Ta je morala biti na vsak način pomembna osebnost, če je bila za njo zgrajena cela grobna aedicula. Natančno raziskovanje je ugotovilo, da je morala biti tukaj pokopana ženska oseba, stara 16—17 let.

Albin Lesky nam pokaže v razpravi »Amor bei Dido«, kako je Amor, spremenjen v Aenejevega sina Askanija, zbudil v Didoninem srcu ljubezen do Aeneja. Vergil ne predstavi v Didonini pravljici Erosa kot človeški nagon v smislu helenističnega pesništva in rimskih elegikov, ampak kot veliko Kosmos pretresujočo, a obenem ohranjujočo silo. V vsej antični umetnosti je Amor upodobljen, sedeč v naročju žene samo enkrat, in sicer na krateru iz 4. stoletja, ki se danes nahaja v berlinskem muzeju. Na tej južnoitalski vazi sedi Eros v naročju Helene, pred katero stoji orientalsko obleden Paris. Avtor pride do zaključka, da je Vergil moral videti več takih ali sličnih slik, in je ta motiv porabil za počasi se vzdružajočo Didonino ljubezen. Samo korak naprej pa je Eros upodobljen kot Askanij.

Verjetno je, da sta bila grobna reliefa iz Pibra pri Köflachu vzdana v stene kakšne grobne edikule, kar tudi misli A. Schober v svojem članku »Das Abenteuer des Adonis«. Po primerjanju ohranjenih likov prvega reliefa z drugimi pride avtor do zaključka, da gre tukaj za skrbno Afroditino negovanje na lovu ranjenega Adonisa. Za nas je zanimiv lik Afrodite, ki je popolnoma enak Afroditi na nedavno odkritem reliefu iz Gornjega grada. Umetnik se ni držal suženjsko predložka in je vse skupaj združil v novo kompozicijo. Prav tako samostojno oblikuje umetnik tudi drugi relief, ki nam predstavlja slovo Adonisa od Afrodite, ki pa je še bolj pokodovan kot prvi.

Eggerjev učenec Rudolf Noll navaja v svojem sestavku »Telephorus-Genius cucullatus« Eggerovo tezo, ki jo zagovarjajo tudi mnogi drugi učenjaki, da je Telephoros nastal v Pergamonu. On opravlja isto delo kot Genius Cucullatus, ki so ga našli na Koroškem pri Wabelsdorfu. Ker zaziblje v krepilni spanec bolnike, ga pogosto upodablja v spremstvu Asklepia. Pisatelj našteje še nekaj takih do sedaj neznanih likov. Najprej omenja pet takih likov iz Dacije. Toda čim bolj se bližamo zahodu, tem redkejši so spomeniki take vrste. Zaradi tega sta zelo važna dva Telephorova spomenika iz Aquinka. Po Szylagijevem mišljenju bi bil mlajši relief iz časa 101/102 po n. š. To bi bil torej najzgodnejši relief tega božanstva, čemur pa avtor upravičeno oporeka. V zbirkah Narodnega muzeja na Dunaju so odkrili fragment iz kosti, kjer sta zopet upodobljena Asklepj in njegov spremljevalec Telephoros, ki stoji v vdolbini in nosi dolgo pelerino in kapuco na glavi. Najdbe iz Akvileje izvirajo verjetno iz drugega ali tretjega stoletja po n. š. Tudi v Scarabantiji so izkopali nek predmet iz jantarja, ki je predstavljal genija s kapuco na glavi. Izvira nedvomno iz neke akvilejske delavnice in predstavlja umetnino iz konca prvega ali iz začetka drugega stoletja. Kukulati so postali sčasoma last zahodnoevropskega bajeslovja. Tako so jih odkrili v Britaniji štiri, nekaj drugih pa v Porenju. Antični kukulatus je tudi v zvezi s srednjeveškim menihom, ki nosi kapuco. Ime cucullatus se je ohranilo pri nas v krvratskem izrazu kukuljica.

L. Schmidt, po poklicu etnograf, pa je tudi Eggerov učenec, proučuje žensko pokrivalo v članku pod naslovom »Der norische Polos«. Ugotovi velik napredek etnografije tudi v tem, da so se nekatere antične oblike obleke mutatis mutandis ohranile celo do današnjega dne. Posebno ga pa zanima merniku podobno žensko pokrivalo, ki ga nosijo nekatere žene na spomenikih iz Virunuma in bližnje in daljne okolice. Po avtorjevem mišljenju je to pokrivalo odličnih ženskih oseb. On imenuje to pokrivalo noriški polos, analogno kroni, ki so jo nosila v vzhodnem sredozemlju od drugega tisočletja naprej razna ženska božanstva. Posebno so nosila taka pokrivala ženska božanstva-matere. Pisatelj našteva posamezna božanstva od 13. in 14. stoletja naprej do Atargatis v Dura Europos iz 3. stoletja po našem štetju. Razne oblike polos-pokrivala so bile v polpreteklem času važen sestavni del ženske svečane obleke. To nam dokazujejo nekatere ženska pokrivala iz 15. stoletja iz Makedonije, kakor jih je narisal Niclas Nicolai iz Bolgarije v 17. stoletju (E. Brown) in iz Dalmacije (Imotski) v 19. stoletju Carrara. Pisatelj našteva slična pokrivala tudi od drugod, največ iz Nemčije. Polos-pokrivala je našel pisatelj celo v Mezopotamiji in Armeniji, posebno pri moških. Vendar moško in žensko polos-pokrivalo ne gresta paralelno. Meja med vzhodnimi in zahodnimi Indogermani je tudi meja med ženskim in moškim polosom. Škoda, da nima ta razprava slik, čeprav jih je v citirani literaturi mnogo.

B. Saria, »Fragment eines antropomorphen Gefäßes aus St. Pölten«. Prof. Saria je našel pri svojem izkopavanju v St. Pöltnu leta 1951 med drugimi predmeti tudi ustje in vrat antropomorfne posode iz svetlorumene, dobro pečene gline. Fragment ima obliko ženske glave z brado i z lasmi, spletenimi v štiri kite. Na glavi počiva venec, ušes ni. Ali je imel tudi ostali del antropomorfno obliko, ni bilo mogoče ugotoviti. Ker iz položaja, kjer je bil najden ta fragment, ni bilo mogoče dognati, kateri periodi pripada, navaja pisatelj mnogo drugih antropomorfnih posod od Troje in Vinče pa do fragmentov rimske keramike. Za vse to navaja avtor bogato literaturo; razlikuje dve vrsti antropomorfnih posod: eno, pri kateri ima vsa posoda človeško obliko, in drugo, kjer ima samo gornji del obliko človeške glave. Taka je n. pr. posoda z Magdalenske gore, od katere prinaša avtor tudi sliko. Dalje jo primerja z nekaterimi kosi vzhodnoalpske antične keramike in z ilirski in keltsko keramiko. Saria upravičeno dvomi, da bi pripadal fragment kaki srednjeveški posodi, kar je razvidno iz opisa samega izkopavanja. Za to pa govori tudi prečiščena in svetlorumena gлина.

L. Franz obravnava v razpravi »Zu den Helmhüten der Ostalpenländer« fragmente neke bronaste čelade, ki so jo našli na griču Fuchsecku pri Innsbrucku. Fragment je del criste in je ornamentiran s črticami in pletenino. Važen je zaradi tega, ker ga je lahko datirani v zvezi z drugimi predmeti. Bronasta fibula s tremi na verižicah visečimi priveski je slična drugim najdbam iz zgodnjecesarske dobe. Zaradi tega misli avtor, da je tudi čelada iz tega časa. V tem ga potrjujejo tudi ostanki v bližini najdene keramike. Pisatelj meni, da te najdbe potrjujejo Reineckejevo opredelitev take vrste čelad v zgodnjo cesarsko dobo. Na griču Fuchseck bi bila po pisateljevem mišljenju, kakor tudi na drugih gričih ob reki Inn, mala naselbina.

Fritz Eichler piše v svojem članku »Bronzeleisten aus Aguntum«, da je našel dva skupaj spadajoča ornamentirana kosa bronaste letve iz Agunta, ki ju je sestavil. Ugotovi, da sta pripadala stropu, a ne okovju vrat. Fragmente iz Agunta primerja z drugim okovjem in z ornamentiranimi helenističnega Vzhoda. Po stilski analizi ugotovi, da spadajo fragmenti iz Agunta v Vespazijanov čas. Kje so nastali, pa ni bilo mogoče ugotoviti. Na vsak način je to import juga, iz Italije.

»Ein Herstellungsversuch von Sigillata aus Noricum« je članek, v katerem M. Hell opisuje najdbo lončarske delavnice v bližini salzburškega letališča. Ta obrt je trajala na tem mestu do konca II. stoletja po n. š. Med

črepinjami je zelo zanimiv fragment sive še ne žgane posode, ki je okrašen kot sigillata (Tip Draggendorff 37, I). To je pa tudi edini kos sigillati podobne nežgane posode med ca. 22.000 črepinjami.

Erich Polaschek nam pokaže v članku »Noricum in Ptolemaios Geographie« geografsko sliko Norika, kakor jo je podal antični geograf Cl. Ptolemej. Najprej našteje mesta v Noriku, ki jih od drugod ne poznamo. Ptolemej razdeli vsa mesta v Noriku z ozirom na njihov geografski položaj v tri skupine. Prvič mesta, ki so astronomsko točno določena, drugič kraji ob važnih prometnih žilah. V tretjo skupino pa spadajo ostali kraji. Pisatelj navaja dalje, kakšnih enotnih mer se je Ptolemej posluževal in katera geografska predдела je uporabljal (Marinos). Ptolemej je narisal karto Norika, Retije, obeh Panonij, Ilirika in Dalmacije. Pisatelj našteva tako imenovana *ἐπίσημοι πόλεις* v Noriku in njihove medsebojne razdalje. Razdalje med posameznimi mesti ustrezajo resničnim razdaljam. Drugače pa je pri krajih druge in tretje vrste, kar skuša pisatelj razložiti. Ptolemej v svoji karti nima označenega mesta Juvavum (Salzburg), kar lahko tolmačimo le na ta način, da tega tudi njegov vir, Marinos, ni imel. Na vsak način je pisatelju uspelo na temelju položaja mest v Noriku osvetliti delovno metodo Marinovo in Ptolemejevo. Za lažje razumevanje je tudi priložena karta Norika v Ptolemejevi Geografiji.

A. Hild navaja v članku »Brigantimus Frühkastell«, da so Rimljani zgradili na mestu keltskega oppida kastel. Iz dela ohranjenega napisa sledi, da se je to zgodilo za časa Druza. Ko so prestavili vsa taborišča na Donavo, je tudi od tod prestavljena vojaška posadka. Šele za cesarja Valentinijana je bila postojanka ponovno utrjena, kar dokazujejo tri metre debeli zidovi.

V članku »Die Juventus von Virunum und die ephesische Ephebie« se ozira Jos. Keil na Eggerjev članek o antičnem reliefu iz Gratzter Kogla. Na tem reliefu je upodobljen sprevod mladih dečkov, tako imenovani *lusus iuvenalis*, kakor ga je pravilno ugotovil Egger. Prof. Keil našteje v tej razpravi več napisov iz Efeza, ki se nanašajo na te igre. Vsako šolsko leto so končali z javnim nastopom. Iz enega ohranjenih napisov ugotovi avtor, da je efeška efebija priredila v čast cesarju Hadrijanu posebno igro — *lusus iuvenalis*. Iz tega pisatelj ugotovi, da so bile omenjene igre v navadi tako v vzhodni, kakor tudi v zahodni polovici rimskega imperija, posebno od cesarja Avgusta dalje.

Alfr. Neumann, »Zu den Ehrenzeichen des römischen Heeres«, dokazuje, do kdaj so v rimski vojski posamezna »*dona militaria*«. Ugotovi, da je bila »*hasta pura*« eno nastarejših vojaških odlikovanj. Odlikovanje »*Corona aurea*« naj bi se razvilo iz zlatih vencev, ki so jih premagani narodi in mesta poklanjali poveljniku, da bi si na ta način pridobili njegovo naklonjenost. Najvišje odlikovanje je bil pač triumf, kjer je triumfator po končani slovesnosti poklonil svoj lovorov venec Jupitru Kapitolskemu. Iz vsega članka se vidi, da so bile *coronae-venci* prava odlikovanja.

A. Betz omenja v svoji izčrpni razpravi »Noriker im Verwaltungs- und Heeresdienst des römischen Kaiserreiches« najprej celjskega domačina z imenom T. Varius Clemens, ki je vršil visoke upravne dolžnosti križem velikega rimskega imperija. Pisatelj navaja med celo vrsto drugih rimskih funkcionarjev Norika kot prvega naslednjega Aeliusa Crispina iz Flaviae Solvae, ki je Clemensov mlajši sodobnik. Dalje so še nekatere osebnosti, ki so dosegle municipalne položaje ali pa so postale vitezi, kot n. pr. T. Attius Tutor itd. Zelo veliko pa je bilo Noričanov, ki so dosegli centurionsko čast. Veliko jih je kasneje služilo v gardi. Pisatelj navaja dalje imena vseh rimskih vojakov, ki so bili po rodu iz noriških mest ali za katere samo vemo, da so bili iz province Norik. Pisatelj določi pri vseh teh imenih več ali manj natančno dobo, kdaj so služili v vojski. Tako jih je bilo iz Celeje od št. 5 do 48, iz Virunuma od št. 76 do 110 itd. Torej je iz Celeje do sedaj

največ znanih vojakov Norika, ki so služili v rimski vojski. Verjetno je, da bodo v bodočnosti našli še več podobnih napisov, posebno zaradi tega, ker so se od Hadrijanovega šasa naprej legije rekrutirale iz moštva province, kjer se je legija zadrževala. Noričani niso služili v vojni mornarici in tudi ne v »cortes vigilum«, kjer so pa Panonci dobro zastopani.

Nič manj temeljito delo za poznavanje Norika kot prejšnji Betzov članek je razprava H. Deringerja, »Die römischen Meilensteine der Provinz Noricum«. Pisatelj govori najprej splošno o rimskih miljnkih in omenja med drugimi tudi, da gre pri sedanjih miljnkih predvsem za razdaljo od kraja do kraja, dočim je važen pri rimskih tudi čas, kdaj so bili postavljeni, kar je mogoče ugotoviti iz napisa, posebno iz cesarjevega imena. Pisatelj tudi ugotovi, da se je za vsako provinco uporabljala posebna določena formula. V kronološkem pregledu ugotovi, da je bilo v Noriku 92 miljnikov. Nato še posebej obdela vsak miljnki. Tudi v srednjeveških virih so večkrat omenjeni miljniki, ki so mogoče rimski. Vsi rimski miljniki so imeli napise, čeprav so danes mnogi brez njih. Temu so krive vremenske razmere, predvsem dež in sneg. Pri miljnkih, ki so jih našli v celjskem področju, ni nikdar omenjen kraj, od koder se šteje razdalja, kar je povsod drugod navada.

H. Thaller (Die Städte der Vita S. Severini im Donauraum) obravnava mesta ob Donavi, kolikor jih navaja Eugip v svoji Vita S. Severini. Namen dela je ugotoviti več ali manj sigurno kontinuiteto podonavskih mest. Avtor ugotovi, da so bila mesta v rugijskem interesnem področju uničena, dočim so ona pri Alemanih obstajala še naprej. Na vsak način je v alemanskih mestih obstajala večja ali manjša naselbinska kontinuiteta.

Gilbert Trathnigg, »Merowingische Sarkophag-platten«. V baptisteriju sv. Ivana v Poitiersu stoji cela vrsta pokrovov s sarkofagov iz merovingškega časa. Nekateri imajo kot ornament križ; ti so krščanski. Drugi pa imajo znake paganskih kultov, predvsem krog z izbijajočimi žarki (podoba sonca). Vsi ti ornamenti imajo neko mistično značenje, ki ga pisatelj duhovito razlaga in primerja z ornamentii na predmetih iz te dobe. Ako primerjamo te sarkofagove plošče s pokrovi sarkofagov drugih germanskih narodov, ne najdemo nobene paralele.

Fr. Zimmermann ugotavlja v članku »Der Grabstein der ostgotischen Königstochter Amalafida Theodenada in Genezzano bei Rom« iz fragmentarne napisa, da gre za osebe, ki so živele v 6. stoletju. Spomenik ni v prvotnem položaju, ker je cerkev bila zgrajena šele v 11. stoletju. Verjetno je bil prvotno v Rimu. Na vsak način gre za grob člana rodbine Amalijcev. Z razlago tega spomenika se je posebno bavil de Rossi, ki pa ni prišel na idejo, da je omenjena oseba istovetna s Theodenantho, soprogo Gota Ehrimuta, ki jih omenja že Prokop (Bel. Get. I, c. 8) in je hčerka poslednjega gotskega kralja Theodahata. Avtor pride na osnovi primerjave in podatkov prejšnjih raziskovalcev do sklepa, da je Teodenada in Theodenantha (pri Prokopu) ena in ista oseba, na vsak način pa gotska princesa iz kraljevske hiše Amalijcev, in da je bil njen spomenik postavljen najkasneje meseca februarja leta 637. Po avtorjevem mišljenju je bil grob z napisom omenjenih oseb v atriju gotsko-arijanske, kasneje zopet katoliške cerkve svete Agate v Rimu. Postaviti ga je pa dala Theodahathova hčerka Theodenada. Avtor analizira razne dogodke iz zadnjih časov gotske vlade in poda točno sliko tega časa.

Novo najdbe, ki pojasnjujejo slovansko in langobardsko zgodovino, objavlja H. Mitscha-Märheim v članku »Neue Bodenfunde zur Geschichte der Langobarden und Slawen im Österreichischen Donauraum«. Najprej opiše nove grobne najdbe iz Hohenaua, Baumgartena ob Moravi, Poysdorfa (N. Oest.) in Stinkenbrunnu iz Gradiščanske. Nato jih skuša analizirati in ugotovi, da spada večina grobov v langobardski kulturni krog. Navaja mišljenja čeških učenjakov Eisnerja, Borkovskega in Poulika, ki datirajo slovanske grobove iz Nižje Avstrije pred leto 550, s katerim se pa avstrijski

raziskovalci nikakor ne soglašajo. Pač pa so ti prepričani, da izvirajo ti grobovi iz druge polovice VI. stoletja, ko je odšel že večji del Langobardov leta 568 v Italijo. Nekaj jih je pa ostalo v Dolnji Avstriji in v Moravski. Ti so prišli omenjenega leta pod avarsko-slovansko oblast. Grob v Hohenau pripada enemu tistih zgodnjih slovanskih naseljencev, ki so prišli v te kraje šele po letu 550. Ščasom šele so slovanski priseljenci popolnoma izpodrinili prejšnje langobardske prebivalce in jih absorbirali.

E. Zöllner smatra v svojem članku »Ein Markgraf des karolingischen Südostens im französischen Epos?«, da bi bil to Albericht, tretji mejni grof, ki ga omenja »Libellus de conversione Bagoariorum et Caranthonum«. Francoski ep je med seboj pomešal časovno daleč narazen stoječe generacije. Za nas je ta francoski ep v verzih iz sredine XIII. stoletja, ki opisuje dela Burgundca Alberiha, ki se vojskuje tudi na Bavarskem, predvsem dokaz za literarno izročilo politično-genealoških zvez zgodnjega srednjega veka. To dokazuje motno izročilo velikih in mogočnih rodbin državnega plemstva. V tem primeru se nanaša izročilo na Burgundce. Zgodovinska pomembnost in položaj Agilofingov, njihovih naslednikov in sorodnikov ter njihove zveze z grofi jugovzhodnih mark se še enkrat odrazijo v tem francoskem epu srednjega veka.

H. Gerstinger opozori na fragment Ciceronovega rokopisa iz X. stoletja. Ta obsega cel Ciceronov tekst »Laelius de amititia« c. 3. Vsega sta ohranjena samo dva lista velika po 22 × 16,5 cm, le od spodnjega roba manjka ozek trak. Pergament iz telečje kože je zelo skrbno izdelan. Črnilo je sepjara rjavo, pismo je kaligrafska okrogla minuskula. Graški rokopis je eden najstarejših rokopisov tega teksta in ima zaradi tega svojo vrednost.

W. Frodl, »Ein gemaltes Portatile« je naslov dela, ki obravnava ploščo prenosljivega oltarčka iz Predlitz iz XII. ali XIII. stoletja. Plošča je okrašena samo s sliko. Smrekova deska ima v sredini prostor za kamnito ploščo in za relikviarije. Okvir ima naslikano korenino Jesejevo s preroki, ki so prerokovali o Kristusu. Iz tipov sklepa pisatelj, da je spomenik nastal okrog leta 1270. S tem razdobjem soglašajo tudi žive barve in sicer ognjeno rdeča in črnozelena. Od medaljona do medaljona se pa vije vinska trta, znak nastopajoče gotike. Vse to priča, da je plošča nastala v kaki samostanski delavnici. Verjetno v bližnjem samostanu sv. Lamberta.

Fr. Miltner ugotovi v članku »Bemerkungen zur Geschichte von Lavant in Osttirol«, da je posvetil cerkev sv. Ulriha v Lavantu (Vzhodna Tirolska) papež Leo IX. ne pa Leo IV. Eggerjeva izkopavanja so pa odkrila v bližini tega mesta kasnoantično utrjeno pribežališče in ruševine zgodnje krščanske cerkve. Vse to dokazuje, da je igral Lavant v zgodnjem krščanstvu Vzhodne Tirolske važno vlogo. Avtor citira razne listine, ki pogrešno omenjajo papeža Leona IV. Avtor omenja tudi Pavla Santonina, ki je na svojem potovanju videl omenjeno cerkev.